Jakub Knyżewski

PRO-FOR-MA
UDANA REAKTYWACJA FORUM OTWARTEGO REGIONALIZMU

Forum Otwartego Regionalizmu to wydarzenie mające już swoją historię. Po raz pierwszy zorganizowano je w lipcu 2011 roku na zamku w Kętrzynie, a przez następne trzy lata odbywało się pod egidą Stowarzyszenia i Fundacji „Borussia". Forum przez kilka lat stanowiło miejsce wymiany poglądów i wytwarzania nowych idei. Przedmiotem dyskusji były problemy ważne dla Warmii i Mazur, Polski i Europy: społeczeństwo obywatelskie, krajobraz kulturowy, miejsce i rola przeszłości, dziedzictwa kulturowego we współczesnym świecie. W dyskusjach brali udział wybitni intelektualiści, naukowcy, twórcy, działacze społeczni, między innymi Kazimierz Kutz, Marcin Król, Cezary Wodziński, Hubert Orłowski, Inga Iwasiów czy Krzysztof Czyżewski. Później nastąpiło uśpienie. Ideę FOR-ów zawieszono, lecz – jak pokazał rok 2021 – nie odeszła do lamusa.

Historia reaktywacji FOR-u rozpoczyna się w lipcu 2020 roku. Podczas wernisażu wystawy „Ełk 1920. Plebiscyt na Mazurach" zorganizowanej przez Muzeum Historyczne w Ełku w kuluarowych rozmowach padł pomysł zorganizowania Forum w Muzeum w Ełku. Koncepcja prof. Roberta Traby spotkała się z przychylnym przyjęciem Prezydenta Miasta Ełku Tomasza Andrukiewicza, który objął nad wydarzeniem honorowy patronat, i dyrektora Muzeum dr. Rafała Żytyńca. Po czym przyszły

kolejne fale pandemii koronawirusa COVID-19… Podobnie jak wszystkie instytucje kultury Muzeum Historyczne w Ełku zostało zamknięte na wiele miesięcy, a bieżąca działalność zawieszona na czas nieokreślony. Światełko w tunelu pojawiło się w maju 2021 roku po otwarciu placówek kulturalnych. Wtedy też rozpoczęły się właściwe przygotowania do kolejnej edycji Forum. Pandemiczne okoliczności towarzyszące przygotowaniom do wydarzenia i potrzeba zaznaczenia zarówno zmiany, jak i kontynuacji w samej idei Forum Otwartego Regionalizmu przyczyniły się do zmiany nazwy na proFORma. Zmiana ma sens przede wszystkim symboliczny. Organizatorzy zasygnalizowali nią, że pandemiczna niepewność wymusiła pewne kompromisowe rozwiązania, co odebrało wydarzeniu nieco rozmachu, ale pomogło też przenieść Forum do trochę innej przestrzeni.

Organizatorom od początku przyświecała myśl, aby tchnąć w FOR nowego ducha, przy jednoczesnym zachowaniu ciągłości idei. Spoiwem wszystkich FOR-ów stała się idea „otwartego regionalizmu", będąca kamieniem węgielnym również tegorocznej proFORmy. Bezpośrednim nawiązaniem do pierwszego FOR-u była również tematyka tegorocznych dyskusji, dotyczących bilansu przemian ostatniego trzydziestolecia, ze szczególnym naciskiem na spuściznę lat 90. Ich motto brzmiało „trzydzieści lat po… nowe wyzwania – stare problemy". Z niego też wypływał tytuł pierwszej debaty – „Pisanie Polski na nowo. Lata dziewięćdziesiąte i co nam z nich zostało?" – która miała stworzyć pomost łączący obywatelskie inicjatywy z pierwszej dekady istnienia wolnej Polski z pierwszym FOR-em i proFORmą Anno Domini 2021. Motywem spajającym te trzy elementy jest idea obywatelskiej aktywności ukierunkowana na nową jakość w myśleniu o regionie, Polsce i Europie. Z jej ducha wyrastała między innymi Wspólnota Kulturowa „Borussia", której współzałożycielem (z Kazimierzem Brakonieckim) był prof. Robert Traba, *spiritus movens* dotychczasowych FOR-ów i proFORmy, a także giżycka Wspólnota Mazurska, której współtwórcą był prof. Wojciech Łukowski, jeden z uczestników tejże debaty. Tamte działania stanowiły próbę oddolnego i kreatywnego odnoszenia się do przeszłości i dziedzictwa kulturowego Warmii, Mazur, Prus Wschodnich i ich twórczego wykorzystywania w budowaniu przyszłości, poczucia bycia u siebie i bycia obywatelem. Pytania o obywatelskość, podmiotowość, współudział w kreowaniu teraźniejszości i przyszłości przewijały się przez całe wydarzenie i stanowiły oś wszystkich debat. Czy dorobek tamtej pionierskiej dekady został zaprzepaszczony, czy jej żar ciągle jeszcze gdzieś się tli, by wybuchnąć nowym płomieniem? Choć uczestnicy pierwszej debaty: prof. Teresa Astramowicz-Leyk, Basil Kerski, prof. Robert Traba, prof. Wojciech Łukowski i Michał Olszewski wypowiadali się krytycznie zwłaszcza o obecnym stanie kultury obywatelskiej, to kolejna dyskusja rzuciła światło nadziei, że jednak dzieją się również rzeczy wartościowe o charakterze niezinstytucjonalizowanym.

1. Ełk, Muzeum Historyczne. Debata I: Pisanie Polski na nowo. Od lewej: red. Michał Olszewski, prof. Teresa Astramowicz-Leyk, dyr. ECS Basil Kerski, prof. Wojciech Łukowski, prof. Robert Traba. Fot. Marta Murzyn MHE.

Dyskusja nad książką Krzysztofa A. Worobca „Zagubione wioski Puszczy Piskiej", w której wzięli udział jej autor oraz prof. Joanna Szydłowska i Jakub Knyżewski, dotyczyła właśnie potrzeby oddolnego nadawania sensu miejscom takim jak Mazury. Zwieńczeniem pierwszego dnia debat i dyskusji był przejazd kolejką wąskotorową do Sypitek, gdzie redaktor Adam Krzemiński barwnie opowiedział o własnym doświadczaniu Mazur.

Drugi dzień proFORmy rozpoczął się projekcją filmu Jana Batorego „Dancing w kwaterze Hitlera", który stał się pretekstem do rozpoczęcia bardzo ważnej dyskusji o pamięci II wojny światowej w Polsce. „II wojna światowa – ciągle niedopowiedziana historia?" to tytuł debaty moderowanej przez Włodzimierza Nowaka, uczestniczyli w niej: Ewa Kozłowska, prof. Marcin Zaremba, prof. Piotr Witek, i dr Stefan Marcinkiewicz. Po obszernym komentarzu do filmu (moderator i krewna reżysera filmu pani Maria Sielatycka) nastąpiła długa i ciekawa dyskusja, której mnogość wątków doskonale unaoczniła, jak złożonym i wciąż nierozwiązanym problemem jest opowieść o II wojnie światowej.

Wojenne dyskusje pozostawiły uczestnikom proFORmy pewien niedosyt, napięty program wymusił jednak płynne przejście do kolejnej debaty, tym razem poświęconej muzealnictwu. „Po co muzea na Mazurach i Warmii?" to tytuł panelu, którego uczestnikami byli wybitni specjaliści, zarówno praktycy, jak i teoretycy: dr Michał Niezabitowski, dr hab. Janusz Trupinda, dr Rafał Żytyniec, moderatorką była prof. Anna Ziębińska-Witek. Trwający w Polsce już trze-

2. Ełk, Muzeum Historyczne. Debata: Budowanie wspólnoty obywateli – nowe wyzwania. Od lewej: Prezydent Miasta Ełku Tomasz Andrukiewicz, prof. Joanna Szydłowska, prof. Robert Traba. Fot. Marta Murzyn MHE.

cią dekadę muzealny boom, napięcie pomiędzy oczekiwaniami szerokiej publiczności a muzealną ofertą opartą na rzetelnej wiedzy i badaniach, poszukiwanie nowych środków muzealnego wyrazu i opowiedzenia skomplikowanej historii Mazur to kwestie omawiane przez uczestników debaty. Wysoki poziom merytoryczny dyskusji stanowił olbrzymią wartość dodaną, zwłaszcza w Muzeum Historycznym w Ełku, stojącym przed wyzwaniem zbudowania nowej opowieści o przeszłości Mazur na przyszłej wystawie stałej.

Ukoronowaniem Forum, jego podsumowaniem, a jednocześnie ogniwem spajającym cały program proFORmy, była ostatnia debata poświęcona budowaniu wspólnoty obywatelskiej. W momentami bardzo burzliwej dyskusji udział wzięli Prezydent Miasta Ełku Tomasz Andrukiewicz, Kazimierz Brakoniecki, prof. Jacek Poniedziałek, prof. Joanna Szydłowska i prof. Robert Traba. Osią debaty stała się kwestia bilansu przemian społecznych zachodzących w ostatnim trzydziestoleciu w Polsce i będąca jej rezultatem podmiotowość (lub jej brak) wspólnot obywatelskich.

Wreszcie last but not least proFORmie towarzyszyły warsztaty „Twój dom – dialog z tradycją" przeprowadzone 8 lipca przez dr Iwonę Liżewską, a dotyczące tworzenia architektury zakorzenionej w lokalnym dziedzictwie kulturowym. Potrzeba kreowania dobrych wzorców w sferze architektury jest nierozłącznie związana z dbałością o kształt dziedzictwa kulturowego – nie tylko na Warmii i Mazurach.

V Forum Otwartego Regionalizmu proFORma okazało się przedsięwzięciem udanym z kilku powodów. Najważniejszym jest ogromna potrzeba publicznej debaty, w którą zaangażowane będą różne środowiska obywatelskie, naukowe, samorządowe, kulturalne etc. Kolejnym powodem jest wielość problemów, o których należy dyskutować. Z pewnością żarliwość dyskusji na temat II wojny światowej i wspólnoty obywatelskiej pokazuje kierunek, w którym można podążać w przyszłości. Wreszcie plenerowa debata w otoczeniu zabytkowego kompleksu Ełckiej Kolei Wąskotorowej okazała się nie tyle kulą u nogi, ile symbolicznym wpisaniem naszych dyskusji w konkretne miejsce – jego przeszłość i teraźniejszość. Kierunkiem jest jednak przyszłość. Naszym horyzontem jest bowiem to, co będzie, zakorzenione głęboko w tym co było.

Jakub Knyżewski

V Forum Otwartego Regionalizmu „pro-FOR-ma".
Trzydzieści lat po… Nowe wyzwania – stare problemy
9–10 lipca 2021

Organizator:
Muzeum Historyczne w Ełku, dr Rafał Żytyniec, dyr. muzeum

Patronat honorowy:
Prezydent Miasta Ełku Tomasz Andrukiewicz